

a la lluna
de València

Carmen

Prosper Mérimée

I

Sempre havia sospitat que els geògrafs no sabien el que deien quan situaven el camp de batalla de Munda al país dels bàstulo-púnics, prop de la moderna Monda, a unes dues llegües al nord de Marbella. Però a partir de les meues pròpies conjectures sobre el text *Bellum Hispanense*, d'autor anònim, i d'algunes dades recollides a l'excel·lent biblioteca del duc d'Osuna, vaig pensar que caldria buscar pels voltants de Montilla el lloc memorable on, per última vegada, Cèsar va jugar a tot o a res contra els defensors de la República.

I aprofitant que em trobava a Andalusia a primeries de la tardor de 1830, vaig fer una llarga excursió per tractar de resoldre els dubtes que encara se'm resistien.

En una memòria que publicaré pròximament no deixaré cap incertesa (o almenys així ho espere) que puga torbar l'esperit dels arqueòlegs de bona fe.

Tot esperant que el meu estudi resolga, al capdavant, el problema històric i geogràfic, us contaré una petita història, la qual no perjudica res sobre l'interessant enigma de l'emplaçament de Munda.

Aleshores, i havent llogat a Còrdova un guia i dos cavalls, em vaig endinsar en la campanya provist dels

Comentaris de Cèsar i d'algunes camises per tot viàtic.

I un dia, que vagarejava per la part més alta de la plana de Carchena completament esgotat, mort de set i abrasit per un sol que ens queia a plom, fins al punt que ja regalava al dimoni el bon cor de Cèsar i els fills de Pompeu, vaig percebre, en el llunyedar de la senda que jo seguia, un herbei ben verd, clapejat de joncs i canyisses, que m'anunciava la proximitat d'una font. Però en acostar-m'hi, vaig veure que el pretés herbei era un aiguamoll on desembocava un riuet que eixia, com ja havia intuït, d'un estret congost format pels escarpats contraforts de la serra de Cabra. En aquell moment vaig pensar que, remontant-lo, potser trobaria aigua més fresca i també moltes menys granotes i sangoneres que allà on era, i un poc d'ombra al bell mig d'aquell roquissar.

A l'entrada del congost, el meu cavall renilà, i un altre destre, que jo no veia, li va respondre. A penes havia fet un centenar de passes quan el congost, eixamplant-se de sobte, em va mostrar una mena de circ natural, perfectament ombrejat per les altes escarpadures que el conformaven. Era impossible trobar un lloc que prometera al viatger una parada més agradable. Al peu d'un dels penya-segats, el riuet vesava i queia, borbollejant, en un petit gorg, amb un fons de sorra tan blanca com la neu. Cinc o sis bells roures, sempre a recer del vent i refrescats per l'estanyol, s'enlairaven a la vora i el cobrien d'una ombra espessa. Finalment, al seu entorn, una herba fina,

llustrosa, m'oferia una jaça tan bona que no l'haguera trobat en cap ciutat a deu llegües al voltant.

Tanmateix, no em pertanyia, a mi, l'honor d'haver descobert aquell lloc tan agradable, perquè un home hi reposava, sens dubte endormiscat, quan hi vaig arribar. A l'instant, deixondit pels renills, s'incorporà i es va acostar al seu cavall, que havia aprofitat el son del seu amo per a pasturar l'herba dels rodals. Era un jove ben plantat, d'alçària mitjana, però d'aparença robusta i amb l'esguard adust, altiu. El color de la seua cara, que hauria pogut ser bell, havia esdevingut per l'acció del sol més fosc que el dels seus cabells. Amb una mà sostenia la cabeçada del cavall i amb l'altra un trabuc.

He de confessar que, al primer colp de vista, em va sorprendre un poc veure aquella arma i l'aire feréstec de qui la duia; però a força de sentir parlar dels bandolers i de no ensopegar mai amb ells, ja no els temia. D'altra banda, havia vist tants honestos masovers armats fins a les dents per a anar al mercat, que la simple vista d'una arma de foc no m'autoritzava a posar en dubte la moralitat d'aquell desconegut. A més, em deia jo, què podria fer ell amb les meues camises i els *Comentaris* de Cèsar en caràcters elzevirians. Tot seguit, vaig saludar l'home del trabuc amb un moviment de cap i li vaig preguntar, somrient-li, si li havia molestat la meua irrupció. Em va mirar de dalt a baix, sense respondre'm, i després, com si estiguera satisfet del seu examen, va fitar amb la mateixa atenció el meu guia, que avançava cap a nosaltres dos

empallidint i palesant un terror evident. «¡Malencontre!»), em vaig dir jo. Però la prudència m'aconsellava de no deixar traslluir cap inquietud.

Vaig descavalcar i li vaig dir al guia que desaparellara els destrers; després, havent-me agenollat vora la font, vaig submergir el cap i les mans dins de l'aigua. En beure'n alguns glops, em vaig gitar de sobines sobre l'herbei, com els dolents soldats de Gedeó, mentre observava el meu guia i el desconegut. El primer se'ns atansava a contracor, però l'altre no semblava tenir males intencions, perquè havia deixat el cavall en llibertat, i el trabuc que havia mantingut en posició horitzontal ara apuntava cap a terra.

Com que no em preocupava massa de l'opinió que s'haguera pogut fer sobre la meua persona, em vaig estirar damunt l'herba i vaig demanar al desconegut la seua mistera. En acabant, vaig traure de la butxaca la petaca de cigars, i ell, sense mirar-me, es buscà la mistera a les butxaques i tot seguit em va oferir foc. Evidentment, el desconegut s'humanitzava, perquè va seure davant meu, encara que sense deixar l'arma. Amb el meu cigar encés, vaig escollir-ne un dels millors que hi quedaven i li vaig preguntar si fumava.

—Sí senyor —em respongué.

Aquelles eren les primeres paraules que li sentia, i m'adoní que no pronunciava la *essa* com els andalusos²,

² Els andalusos aspiren la *essa* i la confonen amb la *c* i la *z*, que la resta dels espanyols pronuncien com la *th* anglesa. Només per com pronuncia *señor*, es pot conèixer un andalus.

de la qual cosa vaig deduir que era un viatger com jo, encara que no arqueòleg.

—¿El trobeu prou bo? —li vaig preguntar, oferint-li una vertadera regalia de l'Havana.

Després em féu una lleugera inclinació, va encendre's el seu cigar amb el meu, em donà les gràcies assentint amb el cap i es posà a fumar amb l'aparença d'estar experimentant un gran plaer.

—¡Ah! —exclamà, tirant la primera glopada de fum per la boca i els narius—. ¡Quant de temps que no fumava!

A Espanya, un cigar donat i rebut estableix relacions d'hospitalitat, com a l'Orient compartir el pa i la sal.

Aleshores el desconegut començà a parlar i se'm va mostrar més enraonador del que em pensava. Em digué que vivia al partit judicial de Montilla, encara que no semblava que coneguera aquelles terres massa bé. Com ara, no sabia el nom de l'encisadora vall on ens trobàvem, ni podia recordar cap llogaret dels encontorns; finalment, quan el vaig interrogar sobre si havia vist per aquella rodalia murs destruïts, amb llargues teules de cantell, o pedres esculpides, em confessà que no es fixava mai en aquelles coses.

Altrament, se'm va mostrar com un gran expert pel que feia als cavalls. Va criticar el meu, cosa gens difícil; després em féu la genealogia del seu, que procedia de la famosa remunta de Còrdova: un animal molt resistent a la fatiga, ja que segons el seu amo havia arribat a recórrer en un dia, al galop i a gran trot,

trenta llegües. Tanmateix, a la meitat de la seua llarga exposició va callar sobtadament, un poc sorprés o enfadat per haver-me'n dit massa. Després continuà. Va contar-me que tenia certa urgència per arribar a Còrdova, perquè havia de sol·licitar al jutge la iniciació d'un procés. I mentre anava parlant-me, observava el meu guia, Antonio, que abaixava els ulls a terra.

L'ombratge i la font m'encisaven de tal manera que vaig recordar-me d'unes tallades d'excellent cuixot que els amics de Montilla havien ficat, abans de partir, a l'alforja del guia. Vaig dir a aquest que me les duguera, i vaig invitar el desconegut a prendre part en aquella improvisada collació. I si, segons m'havia dit, feia temps que no havia fumat, també semblava, pel seu apetit, que en quaranta-vuit hores no havia menjat res, perquè s'empassava el pernil com un llop famolenc. Aleshores vaig pensar que el nostreencontre havia estat providencial per a aquell pobre diable.

Per contra, el meu guia menjava poc, bevia encara menys i no parlava gens, tot i que des del començament del nostre viatge se m'havia revelat com un xarraire sense parió. La presència del nostre hoste pareixia molestar-lo, i una desconfiança evident semblava allunyar l'un de l'altre, sense que poguera esbrinar-ne la causa.

Els últims trossos de pa i les tallades de cuixot havien desaparegut; cadascun de nosatres havíem fumat també un cigar; aleshores vaig ordenar al guia que tornara a ensellar les nostres muntures. Ja està vem per

acomiar-nos del nostre desconegut comensal quan aquest em preguntà on pensàvem passar la nit.

I abans que m'adonara del gest que em feia el meu guia, que m'indicava que no li diguera la veritat, ja li havia respost que ens adreçàvem a l'hostal del Corb.

—Mal allotjament per a una persona com vós, senyor... Jo també hi vaig i, si em permeteu acompanyar-vos, farem el camí junts.

—Serà un plaer —li vaig dir, muntant al meu cavall.

El guia, que em sostenia els ramals, em féu un nou gest amb els ulls. Però li vaig respondre arronsant els muscles, a fi d'assegurar-li que n'estava completament tranquil.

I enfilàrem tots tres el camí.

Els misteriosos senyals d'Antonio, la seua malfiança, les poques paraules que havia pronunciat el desconegut i, sobretot, la seua correguda de trenta llegües i l'explicació tan poc plausible que havia donat, havien fet que em formara una certa opinió sobre el meu nou company de viatge. No dubtava que fóra contrabandista i fins i tot un lladre; però això poc importava. Coneixia prou bé el caràcter espanyol com per a estar segur de no tenir res a témer d'un home amb qui havia fumats i menjat. D'altra banda, la seua presència era una mena de protecció contra un malencontre, perquè sabia que era un bandoler. Generalment, no se'n troben tots els dies, i també hi ha un cert encís en el fet de trobar-se prop d'un ésser tan perillós, sobretot si aquest està bonacenc i aprovisionat.

La meua intenció era menar-lo, a poc a poc, a fer-me confidències. I a pesar de les nombroses vegades que el guia em féu l'ullet, encetí una conversa sobre bandolers. Encara que, això sí, en parlava amb un gran respecte.

Aleshores hi havia a Andalusia un famós bandit anomenat José María, les proeses del qual corrien de boca en boca.

—Si estiguera al costat de José María —vaig dir jo, tractant de traure-li alguna cosa—, contaria les històries d'aquest heroi, i totes en la seua lloança. I expressaria la meua admiració a la seua bravesa i generositat.

—José María és tan sols un bergant —em va tallar fredament el desconegut.

«Es fa justícia ell mateix, o és un excés de modèstia per la seua part», em preguntava mentalment; ja que a força de considerar el meu company com un bandoler havia arribat a aplicar-li la filiació del José María que jo havia llegit en les proclames, a l'entrada de molts pobles d'Andalusia.

Sí, era ell: cabells rossos, ulls blaus, la boca gran, belles dents, mans petites; una camisa fina, la jaqueta de vellut amb botons de plata, les polaines de pell blanca i el cavall bai. ¡Cap de dubte, doncs!

«Respectem, però —em vaig dir—, el seu incògnit.»

Arribàrem a l'hostal. Era com me l'havia pintat, és a dir, dels més miserables que he conegut. Una gran peça servia de cuina, menjador i dormitori. El foc era

al bell mig, sobre una pedra plana, i el fum eixia per un orifici fet al trespol, on més aviat es detenia creant-hi un nuvotet a uns quants peus de terra. Disposades al llarg del mur, esteses per terra, es veien cinc o sis cobertures de mula que feien de llit per als viatgers.

A vint passes de la casa o, més ben dit, de la peça que acabe de descriure, hi havia una mena de cobert que servia d'estable. Aquella *encisadora* residència només l'atenien una dona vella i una xiqueta de deu a dotze anys, totes dues del color de la sutja i vestides amb uns parracs horribles.

—¡Açò és el que resta —em deia jo— de l'antiga població de Munda Bètica! ¡Oh Cèsar! ¡Oh Sextius Pompeius! ¡Com us sorprendríeu si retornàveu al món dels vius!

En veure el desconegut, la vella deixà escapar una exclamació d'estupor.

—¡Ah! ¡Senyor don José!

Aleshores, ell va arrufar les celles i alçà la mà dreta autoritàriament, de tal manera que la dona callà. Vaig girar-me cap al meu guia i amb un senyal, quasi imperceptible, li vaig indicar que no m'havia d'ensenyar res sobre aquell home amb qui ens disposàvem a passar la nit.

El sopar fou millor que no esperava. Ens el van servir en una petita taula d'un peu d'alçària. Consta-va d'un vell pollastre guisat amb arròs i pebrots, després pebrots a l'oli i, finalment, gaspatxo, una mena d'ensalada de pebrots. Tres plats especiats que em feren recórrer, sovint, a un bot de vi de Montilla que

trobàrem deliciós. Després d'haver menjat i veient una mandolina que hi havia penjada a la paret —a Espanya n'hi ha pertot arreu, de mandolines—, vaig preguntar a la xiqueta si sabia tocar-la.

—No —em va respondre—, però don José la sap tocar, i molt bé.

—Sigueu-me complaent —li demaní—, canteu-nos alguna cosa. Perquè tinc en gran estima la vostra música nacional.

—No puc refusar res a un honest cavaller que em dóna tan bons cigars —exclamà don José de bon humor.

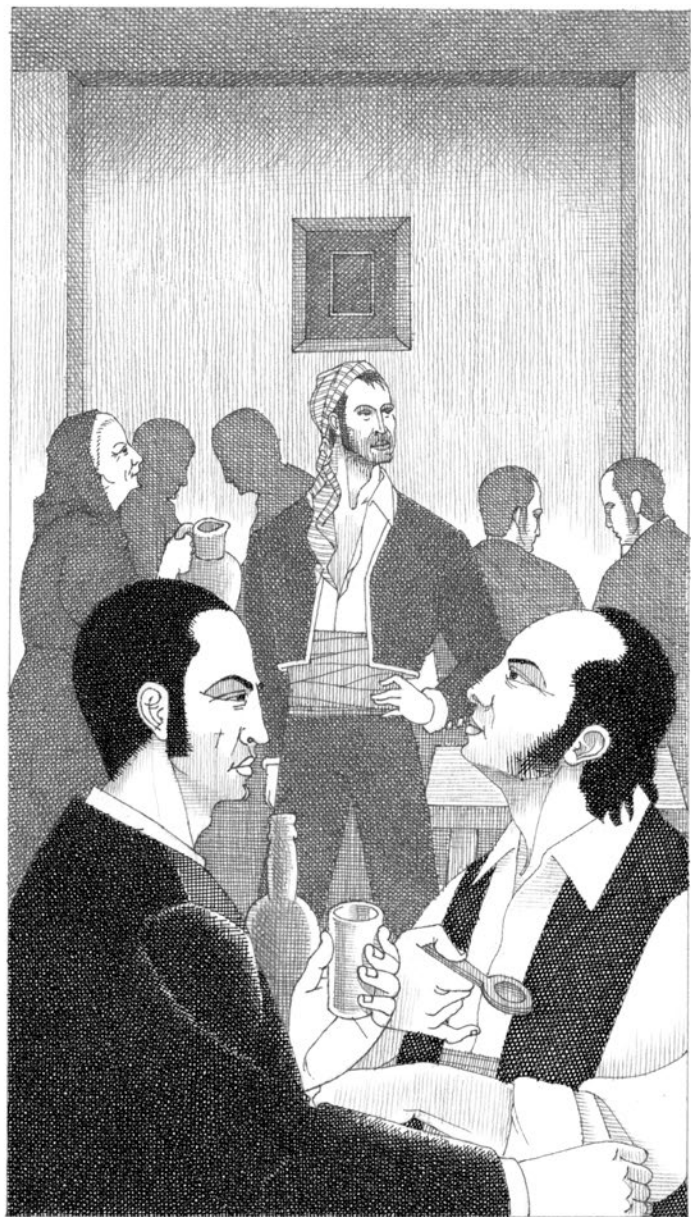
I començà a cantar, acompanyant-se ell mateix. La seua veu era rude, però agradable, amb un sentiment estrany i melangiós; pel que fa al text, no en vaig comprendre ni un sol mot.

—Si no m'equivoque —li vaig dir—, no és una cançó espanyola el que acabeu de cantar-nos. S'assembla més als *zorricos* que he sentit a les Províncies³, i la lletra devia estar en èuscar.

—Sí —em respongué, amb un aire taciturn.

En acabant deixà l'instrument a terra i, amb els braços encreuats, es posà a observar, amb una singular tristesa, el foc que, a poc a poc, anava apagant-se. Il·luminada per un llum que hi havia sobre la taula, la seua silueta, alhora noble i esquerpa, em recordava el Satan de Milton. Potser també com ell, el meu com-

³ Les províncies privilegiades gaudeixen de furs particulars, és a dir, Àlaba, Biscaia i Guipúscoa i una part de Navarra. El basc és la llengua del país.

pany somiava en un sojorn que havia deixat o en la falta que havia motivat el seu exili. Tractí de reanimar la nostra conversa, però no em responia; estava completament abstret per les seues tristes idees. Es gità en un angle de la casa, arrecerat en una manta plena d'esgarranys que penjava d'una corda. La xiqueta l'havia seguit en aquell racó, reservat al bell sexe. En això, el meu guia, havent-se alçat, va insinuar-me que el seguira al cobert; però, en oir aquest mot, don José es va reincorporar de sobte i li demanà, bruscament, on anava.

—A l'estable —li respongué.

—¿A què? Els cavalls tenen menjar. Giteu-vos ací. El vostre amo us ho permet.

—Estic preocupat. El cavall del senyor sembla un poc malaltís, i voldria que el vera. Segurament ell sabrà què cal fer-hi.

Era evident que Antonio volia parlar amb mi a soles; però jo no em preocupava del que poguera sospitar de don José i, en el punt que ens trobàvem, em semblava que la millor decisió que podíem prendre era la de confiar absolutament en ell. Per això vaig respondre a Antonio que no sabia res de cavalls i tenia moltes ganes d'anar-me'n a dormir.

Don José el va seguir a l'estable i al moment en tornà tot sol. Em va dir que el meu cavall no tenia res, però que el meu guia el considerava un animal tan preciós que el volia fregar amb la seua jaqueta fins a fer-lo transpirar, i que pensava passar la nit en aquella dolça ocupació. En acabant, va estirar les cobertes de

mula i les va cobrir acuradament amb la seua manta, a fi de no tocar-les mentre dormia. I després de demanar-me disculpes per la llibertat que es prenia dormint a prop meu, es va gitar prop de la porta, tot i carregant abans un nou cartutx al trabuc, que deixà sota l'alforja que li feia de coixí. Cinc minuts després de donar-nos mútuament la bona nit, ja estàvem profundament adormits.

Creia estar prou cansat per a poder cabdellar ràpidament el son en aquell catau; al cap d'una hora, però, unes desagradables picors interromperen la meua primera sonada. Quan en vaig saber la causa, m'alcí, persuadit que era millor de passar la nit al ras que a recer d'un ambient tan inhospitalari. Caminant de puntelletes m'acostí a la porta, i vaig passar tan cautament per sobre don José, que ja dormia el son dels justos, que vaig eixir de la casa sense que es despertara. Fora, prop del portal, hi havia un banc de fusta. M'hi acomodí conforme vaig poder i saber, amb la intenció d'acabar allí la nit.

Ja estava a punt de tancar els ulls per segona vegada, quan em semblà que passava per davant meu l'ombra d'un home amb un cavall, marxant silenciosament. Tot seguit m'incorporí. Vaig creure reconèixer Antonio. Em va sorprendre veure'l en aquelles hores fora de l'estable. M'alcí i vaig anar al seu entre. En veure que m'hi acostava, s'aturà.

—¿On és ell? —em va demanar en veu baixa.

—A la venta, està dormint. No té por a les xinxes. Però... ¿per què t'endús el cavall?

Aleshores m'adoní que, per no fer soroll quan eixien del cobert, Antonio havia embolicat les potes de l'animal, acuradament, amb draps d'una vella cobertura.

—¡Per Déu! Parleu més baixet —em digué Antonio—. ¿No sabeu qui és ell? És José, *el Navarrés*, el bandoler més temut d'Andalusia. Us he fet senyals durant tot el dia per dir-vos-ho, però no m'heu volgut comprendre.

—Bandoler o no, ¿això què importa? No ens ha furtat res i em jugaria qualsevol cosa que tampoc no en té ganes.

—¡A bona hora! Hi ha dos-cents ducats per a qui el denuncie. Conec una caserna de llancers que és a una mitja llegua, i abans de rompre l'alba els conduiré cap ací. Hauria pres el cavall d'ell, però és un animal tan dolent que només deixa acostar-s'hi el seu amo.

—¡Que el dimoni se us emporte! —vaig dir-li empipat—. ¿Quin mal us ha fet aquest pobre home perquè vulgueu denunciar-lo? A més, ¿esteu segur que és el bandoler?

—Completament. Adés, quan m'ha seguit a l'estable, m'ha dit: «Fas cara de conèixer-me. Si dius a aquest senyor qui sóc, et buidaré el cervell». Resteu senyor amb ell, resteu prop d'ell. Mentre sigueu amb ell no desconfiarà gens.

Parlant parlant ens havíem allunyat prou de la venta. Quan ja no es podien sentir des d'allí les feradures del cavall, Antonio, en un aclucar d'ulls, alli-

berà les potes de l'animal dels draps i es disposà a muntar, encara que vaig tractar, amb precís i amenaces, que s'hi quedara.

—Sóc un pobre diable —em digué—. I no puc deixar perdre dos-cents ducats, sobretot quan també es tracta d'alliberar el país d'un element semblant. Aneu amb compte: si el Navarrés es desperta agafarà el trabuc i, ¡alerta amb ell! Per a mi, ja és massa tard per a tornar-me'n enrere. Apanyeu-vos com millor sapieu.

El brètol muntà, va esperonar el cavall i el vaig perdre de vista molt prompte.

Em quedí irritat envers el meu guia i una mica inquiet. Després d'uns instants de reflexió, vaig decidir tornar a la venta.

Don José dormia, rescabaland-se encara de les fatigues i de les nombroses jornades d'aventures. Vaig haver de sacsejar-lo perquè es despertara. Mai no oblidaré el seu esguard feroç i el sobtat moviment que féu per agafar el trabuc que jo, com a mesura de precaució, havia posat fora del seu abast.

—Senyor —li vaig dir—, us demane perdó per despertar-vos. Però us he de fer una pregunta: ¿estàrieu tranquil si véreu arribar ací mitja dotzena de llancers?

Aleshores es posà dret d'un bot i amb una veu terrible em preguntà:

—¿Qui us ha dit això?

—Poc importa, si és veritat.

—El vostre guia m'ha traït, però me les pagarà.
¿On és?

—No ho sé... A l'estable, crec. Algú m'ha contat...

—¿Qui us ho ha dit?... ¿No deu ser la vella?

—Era un home que no conec de res. Però, sense més explicacions, ¿teniu motius per a no esperar els soldats? Si en teniu, no perdeu el temps, i si no en teniu, bona nit, i perdoneu-me per haver-vos trencat el son.

—¡Ah! ¡El vostre guia! Vaig desconfiar d'ell des del principi..., però... ¡ja ha begut oli! Adéu, senyor. Que Déu us ho pague. No sóc tan dolent com podeu pensar... Si encara hi ha en mi alguna cosa per meréixer-me el favor d'un cavaller... Adéu, senyor, només em sap greu una cosa: el fet de no poder saldar aquest deute amb vós.

—Sí que el podeu saldar, don José. Prometeu-me que no sospitareu de ningú, ni buscareu venjar-vos. Prengueu els meus cigars per al camí i ¡bon viatge!

Li vaig estendre la meua mà i me la va encaixar sense respondre'm; prengué el trabuc, l'alforja i, després de dir-me alguns mots en una llengua que no vaig comprendre, va córrer cap a l'estable.

Instants després oïa com un genet s'allunyava per la campanya.

Torní a gitar-me sobre el banc, però no vaig poder adormir-me. Em preguntava si hauria obrat correctament salvant un malfactor, possiblement un assassí, per haver menjat amb ell cuixot i arròs a la valenciana. ¿No havia traït jo el meu guia que defensava la causa de la llei? ¿No l'havia exposat a la ven-

jança d'un facinerós? ¡Tot pels deures de l'hospitalitat!... Si em considerava culpable —em deia jo—, hauria de respondre de tots els crims que el bandoler cometeria des d'aquell moment. Però, ¿era allò solament un prejudici que l'instint de la consciència contraposaria a totes les meues argumentacions? Potser, en la delicada situació en què em trobava, no podria eixir-me'n sense remordiments.

Surava en mi una gran incertesa sobre la moralitat de la meua acció, quan vaig veure que arribava una mitja dotzena de llancers amb Antonio, que anava prudentment a la rereguarda.

Aní al seuencontre i els vaig dir que el bandoler feia dues hores que havia fugit. La vella de la venta, interrogada pel caporal, respongué que ella coneixia el Navarrés, però vivint com vivia sola, mai no hauria arriscat la vida denunciant-lo. I afegí que, de costum, quan ell venia a sa casa, ella se n'anava a la mitjanit. Pel que fa a mi, vaig haver d'anar a unes quantes llegües d'allí a mostrar el passaport i signar una declaració davant un alcalde, després de la qual se'm va permetre de seguir amb les meues recerques arqueològiques.

Antonio em guardava rancúnia, perquè sospitava que era jo qui li havia impedit guanyar els dos-cents ducats de la recompensa. Amb tot i això, ens separàrem com dos bons amics a Còrdova, i li vaig donar una gratificació, tan quantiosa com l'estat de les meues finances m'ho va permetre.